

Staša Pavlović

Stanka Hrastelj: *Igranje*.

Ljubljana: Založba Mladinska knjiga, 2012.

Stanka Hrastelj je mojo pozornost prvič pritegnila po izidu svoje druge pesniške zbirke *Gospod, nekaj imamo za vas*, ko me je na nekem literarnem večeru iz odsotne zamaknjenosti uspela zbuditi s pesmijo o očetu, v kateri piše: “Mojega očeta zdravniki / zelo spoštujejo. Rečejo mu *Gospod, nekaj / imamo za vas, diagnozo, / pravzaprav vam danes nudimo dve diagnozi: / paranoidno obliko shizofrenije / in kronični hepatitis B, gospod. // Prav, reče moj oče, / vzamem obe, vzamem vse / diagnoze, ki jih imate danes na meniju.*” Tik pred začetkom branja avtoričinega proznega prvenca, za katerega je prejela prvo nagrado modra ptica za najboljši roman za odrasle, sem se spomnila na pesem *Ponos* in misel nanjo me tudi med branjem ni zapustila.

Igranje je zgodba neke Marinke, katere življenje je sprva videti povsem normalno in prav nič nenavadno – hiša, mož, gledanje televizije, ukvarjanje s težo, dolgčas, obiski pri prijateljih, čemur se sicer resda pridruži izguba službe, ki pa ni edini in pravi razlog za to, da se njeno življenje postavi na glavo. Njena zgodba je dolg monolog, zasopen in popolnoma iskren, njene misli so hitre in iskrive – pri takšnih miselnih pospeških bi znalo biti celo pisanje dnevnika precej težko izvedljivo. Kot za zdaj brezposelno Marinko težko izvedljivi postanejo tudi vsakdanji opravki, kot so pot v mesto ali trgovino, druženje s prijatelji, celo vstajanje iz postelje (“če se da, ne hoditi od doma, če ni nujno, zjutraj ležati v postelji, dokler me vse ne boli od ležanja, si reči čudovito, da lahko zjutraj poležujem, čeprav ni čudovito, je trpko in odveč”). Da bi se pregrizla skozi trpkost in odvečnost nenadnih širokih prostranstev prostega časa, začne obsesivno iskati precej bizarne, a hkrati ambiciozne zaposlitve, želi si pogledati vse slovenske filme in se prepričati, “ali so res tako zanič, kot trdijo”, gleda jih zvečer, ko z njimi pozablja na to, da ne more mirno zaspati in “da bi bilo od vsega na svetu najlažje globoko se nagniti čez rob balkona”.

Njene fascinacije in impulzivne ideje same po sebi niso preveč oprijemljive; če bi skušali slediti zgolj sosledju dogodkov ali koščkom, iz katerih so sestavljeni Marinkini vsakdani, bi o njej izvedeli bolj malo. Najgloblji vpogled v junakinjino dejanskost nam ponuja predvsem njeno pričevanje, način, kako opisuje svoje življenje, ki nas hitro potegne vase in nam začne določati ritem branja, prav tako, kot je začelo določati ritem Marinkinih dni. Kar se na začetku zdijo izpovedi po izgubi službe smisla oropane ženske, se kmalu začne spreminjati v mnogo več kot le tožbe; nanje se namreč začnejo lepiti družinske zgodbe, neracionalni dvomi, ki se vse bolj prevešajo v paranoidne strahove, ti pa v teorije zarote. Monolog glavne junakinje tako glede na tempo spada v pravi akcijski žanr, njene misli le stežka mirujejo, svet okoli nje se silovito spreminja, četudi ostali teh sprememb morda sploh ne opazijo. Vsi dogodki in dražljaji se v njenih mislih povezujejo v neskončno verigo pomenov, ki se je skorajda ne da razplesti – rahljanje blazine nespečnosti jo spomni na ponižujoče razgovore za službo, ti na napačne odločitve pred desetimi leti, nato pa zdrsne še dlje v preteklost do psov, ki so v njenih osnovnošolskih letih podili peteline. Od premišljevanj o svoji preteklosti preskoči k izdelavi tiramisuja, njeni rezi so ostri, misli reže, kot da bi rezala kose torte, pripovedi so prepletajoče in se širijo na vse strani, v globine in višine, a kljub razpršenosti nikoli ne izgubijo jasnosti in ostrine. Prav tako kot nož ostro je njeno čustvovanje – njeno vrednotenje in čutenje, njene sodbe so viharne, podane s skorajda strašljivo preciznostjo in hladom, ki ustreza njenim poskusom racionalizacije vseh notranjih občutij, ki so nenadna in ki jim je zaradi njihove prevečnosti le stežka kos. Nasproti njenim hladnim sodbam pa stoji njen topel odnos do moža Erika; ta v njen zmedeni notranji in zunanji svet, ki se ji zaradi notranjih viharjev rušita pred očmi, prinaša mir in vsaj malo stabilnosti.

Če na začetku romana še ni jasno, zakaj se junakinji po izgubi službe popolnoma izmaknejo tla pod nogami (četudi je to ob vsem, kar je bilo napisanega o pričujočem romanu in temah, ki jih je pisateljica vanj vpeljala, skorajda nemogoče), se začnejo razlogi jasneje razkrivati z že omenjenim drvenjem in vrenjem besed ter z junakinjino samorefleksijo, ki odseva nekatere zelo ključne momente: “/.../ sicer se ne obnašam prav nič nenavadno, natančno sem si splanirala, kaj moram početi, pretvarjam se, da imam ustaljeno dnevno rutino, zjutraj malo poležavam, potem z nočne omarice vzamem knjigo in berem, seveda sploh ne morem brati, ne morem se osredotočiti, vendar vem, eno stran človek običajno bere tri minute, tako približno vsakih pet, šest minut obrnem list, obrnem deset strani na dan, ena ura je tako pokrita.” Njeno življenje postaja konstrukt,

bolj ko se ji tla pod nogami izmikajo, bolj se sama poskuša izmakniti ljudem okrog sebe in jih z vnaprej premišljenimi odgovori prepričati, da ji nič ne manjka. Prav tu se tudi jasno pokaže, v čem se intimni dnevnik neke Marinke, ki malce toži nad življenjem, prijateljicami in službo, v prostem času pa sprehaja psa, piše erotične zgodbe in članke za ženske revije, razlikuje od dnevnikov Bridget Jones ali njej podobnih sodobnih obupank. Marinkinega življenja ne obvladujejo parametri, kot so služba, partnerski odnos ali družabno življenje, ampak nekaj notranjega, kar vse to presega in kar presega tudi njo samo – njena bolezen. Kot bralci ne izvemo, kdaj in zakaj se pojavi, čeprav lahko sumimo, da se je tleča zbudila ob omenjenih nenadnih spremembah, ter opazujemo, kako se iz dneva v dan stopnjuje, kar nam je omogočeno z mojstrsko stilizacijo jezika: stavki so iz poglavja v poglavje bolj kačasti, digresije in impresije vse bolj prepletene. Ko z dolgočasnost zamenja praznina, praznino panika, paniko preganjavica in preganjavico vsesplošna empatija, se vse to pozna tudi na jeziku, ki se prižiga in ugaša ter se poigrava z ločili, ponavljanji in prepričljivimi stavčnimi konstrukcijami, ki se skorajda brez izjeme zdijo vzete naravnost iz življenja.

Stanki Hrastelj je v *Igranju* uspelo ujeti najznačilnejše in najizrazitejše nianse shizofrenije. Skozi razvoj Marinkinega psihičnega stanja vidimo njeno iskrivost, njeno gledanje čez rob, preseganje konvencionalnih idej, brstečo kreativnost, ki jo sili k izražanju, ki ruši prepreke in plahost, njeno teženje k pravičnosti in k razčiščevanju vsega, kar nikoli ni bilo razjasnjeno, potrebo po pomoči drugim, ki je posredno verjetno tudi prošnja za pomoč, ter soočanje s situacijo, ki je tudi zanjo nova in jo prav gotovo plaši, zaradi česar jo poskuša osmisliti tudi s tem, da bližnjim pripiše posebne vloge, s čimer ustvari pravo malo igro vlog, skorajda gledališko predstavo. Stanka Hrastelj pa s svojim romanom ni ustvarila le literarizirane klinične slike neke bolezni, o kateri se premalo govori, ampak je z likom Marinke ustvarila tudi izredno močen, samostojen ter precizno domišljen ženski lik, kakršnih v sodobni slovenski literaturi zagotovo primanjkuje.